

DOBROBIT KONJA U ZAPREŽNOM SPORTU

UVOD

Pod zaštitom životinja podrazumijevaju se sve aktivnosti čovjeka koji fizički i psihički štiti životinju. U svijetu postoje pokreti koji se bore za zaštitu prava i za zaštitu dobrobiti životinja. Bore se da se životinje oslobode svih negativnih iskustava kao što je patnja, bol, stres, dosada itd. Dok borci za dobrobit životinje žele spriječiti svaku zloupotrebu, otkriti i otkloniti svaku namjeru zloupotrebi životinje, u dobrobit konja se također ubraja razumijevanje okolišnih i drugih znanstvenih faktora koji se tiču zbrinjavanja konja na, ali i izvan natjecanja. Prema Antunović i sur. (2007) dobrobit konja se može definirati kao sreća i dobro zdravlje, koje ima jaču konotaciju od subjektivnih osjećaja. Dobrobit se može definirati kao označavanje osjećaja koje pojedinac ima o okolišu i sve njegove interakcije s njim. Tijekom povijesti mijenjali su se načini držanja konja, a domestikacija i urbanizacija nametnuli su udaljavanje od temeljnih potreba razvijenih iz urođenih obrazaca vladanja konja. Koliko god bili zadovoljeni aspekti dobrobiti prilikom smještaja konja, činjenica je da staja za konja predstavlja neprirodan ambijent. Rezultat može biti razvoj različitih oblika neprirodnih vladanja i navika, koje mogu završiti čak i samoozljeđivanjem životinje.

Međunarodna konjička krovna organizacija FEI (Fédération Equestre Internationale) ispred svih natjecateljskih pravila stavlja dobrobit konja na prvo mjesto. Etički odbor je osnovan 1990. godine kada je i napisan prvi kodeks ponašanja u skladu sa dobrobiti konja, a 2003. godine kodeks je nadopunjen. FEI kodeks ponašanja glasi (www.fei.com):

1. Međunarodna konjička federacija (FEI) očekuje od svih uključenih u međunarodni konjički šport prihvaćanje FEI Pravila ponašanja te priznavanje i prihvaćanje činjenice da u svako vrijeme dobrobit konja mora biti na prvom mjestu i da dobrobit konja ne smije biti podčinjena natjecateljskom ili trgovačkom utjecaju.
2. U svako vrijeme tijekom pripreme i treniranje konja za natjecanje njihova dobrobit mora biti ispred svih drugih zahtjeva. To uključuje dobro postupanje s konjem, metode treniranja, potkivanje i transport.
3. Prije nego li im se dozvoli sudjelovanje na natjecanju, konji i natjecatelji moraju biti spremni, sposobni i dobrog zdravlja. To se odnosi na primjenu lijekova i kirurške zahvate koji ugrožavaju dobrobit i sigurnost, ždrebnost kobila i zluporabu jahačevih pomagala.
4. Turniri ne smiju utjecati na dobrobit konja. Ovo uključuje poklanjanje pažnje

natjecateljskim prostorima, površinama tla, vremenskim uvjetima, smještaju u štalama, osiguranju prostora i spremnosti konja za putovanje nakon turnira.

5. Mora se učiniti sve potrebno da se konjima osigura odgovarajuća pažnja nakon što su se natjecali te da su humano tretirani kada prođe njihova natjecateljska karijera. Ovo se odnosi na odgovarajuću veterinarsku skrb, liječenje natjecateljskih ozljeda, eutanaziju i umirovljenje. FEI posebno potiče sve koji su uključeni u šport da na području svojih specijalnosti postignu najvišu razinu obrazovanja.

Tek se pred sam kraj 20. stoljeća počelo intenzivno razmišljati o dobrobiti konja u konjički razvijenim zemljama, a u ostalima još uvijek ne. U novije vrijeme se povećao broj FEI utakmica, kao i broj nacionalnih utakmica, a mnogi konji nastupaju na svim tim utakmicama. Također se povećao broj utakmica na južnoj hemisferi kao i broj utakmica koje se zimi održavaju u zatvorenom prostoru. Zbog toga se kod organiziranja natjecanja mora paziti na njihovu dužinu (dani) te na udaljenost pojedinih mjesta kako bi se konjima mogli osigurati "prirodna" razdoblja za odmaranje kako bi se oporavili. Pri tome se smiju koristiti medikamenti kako bi se pomoglo konju ako je došlo do kakve ozljede, kao i kod ljudi, no svako korištenje medikamenata u svrhu postizanja boljih sportskih rezultata (doping) je strogo zabranjeno. Doping kontrola se ne radi samo kako bi promovirali fair play nego i kako bi onemogućili sudjelovanje onih konja koji nisu zdravstveno sposobni.

FEI uvijek štiti dobrobit konja zanemarujući utjecaj konkurencije ili komercijalnih pritisaka. Svi uvjeti držanja, treninga i korištenja konja moraju biti prilagođeni konju kao najvažnijem živom biću kojeg se koristi kao sportski rekvizit. U držanju konja, treninzima i natjecanjima svakodnevno moraju biti poticani najviši standardi hranidbe, zdravstvene higijene i sigurnost konja u svrhu zdravlja i dobrobiti konja. Tijekom prijevoza konja mora se voditi računa o hranjenju, napajanju, zatim vremenu, ventilaciji i sigurnosti u transportu. Rad s konjem mora biti prilagođen njegovom fizičkom i psihičkom stanju. Čovjek se za svakog konja treba podjednako brinuti neovisno o pasmini, dobi i spolu kao i u korištenju u uzgoju, rekreaciji i sportu (Antunović i sur. 2007, Ivanković i sur. 2005;2008). Veoma je važno poznavati događaje iz života svakog konja, te se u načinu rada konju treba i prilagoditi. Konj je životinja koja se vrlo često veže na mlade osobe i čovjek treba o tome voditi računa. Konj koji će se koristiti u sportu treba proći određenu obuku, pri kojoj je važan cilj uspostava harmonije između čovjeka i konja. Upotreba konja u vrhunskom sportu jahanja, vožnji ili voltžiranju, mora se podudarati sa njegovom konstitucijom, kondicijom i mogućnostima. Kondicija se mora doseći bez upotrebe lijekova i drugih nemoralnih pomagala čovjeka.

IZVOD IZ FEI PRAVILNIKA VEZANO ZA DOBROBIT KONJA

Baban i sur. (2009) istakli su da u svim fazama tijekom pripreme za natjecanje i trening konja, dobrobit mora imati prednost nad svim drugim zahtjevima. U FEI pravilniku (FEI, 2012a, članak 900) istaknuto je da staje, hranjenja i treninzi moraju biti u skladu sa etikom ponašanja prema konju i ne smije se pristati na kompromise vezane uz dobrobit. Svi postupci koji bi mogli uzrokovati fizičke ili psihičke patnje, u ili izvan natjecanja, ne toleriraju se. Konji se moraju uključiti u trening, uzimajući u obzir njihovu konstituciju i fizičku razinu zrelosti za njihovu disciplinu. Konji ne smiju biti podvrgnuti bilo kojoj metodi treninga koja se temelji na zlostavljanju i time da uzrokuju stres kod konja. Potkivanje mora biti na visokoj razini, stručno izvedena, sa odgovarajućim alatom, tako da se izbjegne rizik od boli ili ozljede. Konji tijekom transporta moraju biti u potpunosti zaštićeni od ozljeda i drugih rizika koji mogu dovesti do ozbiljnih zdravstvenih problema. Vozila moraju biti sigurna, dobro prozračena, održavana na visokoj razini, redovito dezinficirana i treba ih voziti samo osposobljeno osoblje. Nadležne osobe bi uvijek trebale biti dostupne za rukovanje konjima. Sva putovanja moraju biti planirana i konjima treba omogućiti redovita razdoblja odmora sa pristupom hrani i vodi u skladu sa FEI pravilnikom. Konji i natjecatelji moraju biti u dobroj kondiciji, sposobni i dobrog zdravlja prije nego što im se dozvoli natjecanje. Sudjelovanje u natjecanju mora biti ograničeno kondicijom konja i natjecatelja. Konji koji pokazuju simptome bolesti i šepavost ne smiju se natjecati ili nastaviti ako se time narušava zdravlje životinja. Potrebno je tražiti veterinarski savjet kada god postoje neke sumnje. Zloupotreba lijekova je ozbiljan problem za dobrobit konja i ne smije se tolerirati. Nakon bilo koje terapije konju treba omogućiti dovoljno vremena za puni oporavak prije natjecanja. Drugi oblik zloupotrebe je doping (korištenje zabranjenih lijekova). Doping je pojačavanje mogućnosti konja pomoći kemije, ilegalno je, no uvijek se, nažalost često poseže za njim. Po FEI filozofiji smisao natjecanja nije drogiranje konja kako bi imao što bolje rezultate, nego natjecanje sa normalnim sposobnostima. Objavljen je i popis zabranjenih lijekova. Konji su tijekom natjecanja redovito testirani na sve tvari koje bi mogle utjecati na njihovu izvedbu. Redovito se testira po 2000 konja godišnje, a krv i urin se šalju u FEI laboratorij. Isto tako je zabranjeno da natjecatelji (vozači i suvozači) uzimaju bilo kakve lijekove - bilo protiv prehlade, kapi ili neke masti, osim ako se radi o dozvoljenom lijeku sa propisane liste.

Bilo koji kirurški zahvat koji prijeti natjecateljskoj dobrobiti konja ili sigurnosti drugih konja i/ili natjecatelja ne smije biti dozvoljen. Zlostavljanje konja pomoću prirodnih ili umjetnih pomagala (bičevi) ni u kojemu slučaju ne bi se smio tolerirati. Kobile koje se uz sport koriste i

u rasplodu ne smiju se natjecati iza četvrtog mjeseca ždrebosti te ako imaju malo ždrijebe. Ako se naknadno otkrije da se kobila ipak natjecala i u opisanim stanjima, dolazi do diskvalifikacije iz svih natjecanja na koje se ti uvjeti odnose. Takvu odluku donosi Sudačko vijeće i Generalni tajnik (FEI, 2012a, članak 900).

Površine za natjecanja, trebaju se pripremiti tako da se rizik za ozljede konja svode na najmanju moguću razinu. Konji moraju biti osposobljeni i trenirani na prikladnim i sigurnim površinama. Sve prepreke moraju biti tako dizajnirane da je sigurnost konja na prvom mjestu. Površine na kojima konj hoda, trenira ili se natječe, moraju biti projektirane i održavane tako da se smanje čimbenici koji bi mogli dovesti do ozljede. Osobitu pozornost treba posvetiti pripremi, sastavu i održavanju površina. U slučaju ekstremnih vremenskih uvjeta natjecanja se ne smiju održavati ako to dovodi u pitanje dobrobit ili sigurnost konja. Mora se osigurati brzo hlađenje konja nakon natjecanja u toplim ili vlažnim uvjetima. Staje za smještaj konja moraju biti sigurne, higijenske, udobne, dobro prozračne i veličinom dovoljne za sve pasmine i položaje konja. Čista, kvalitetna, odgovarajuća hranidba i smještaj, te svježa voda za piće i pranje trebaju biti dostupni. Potrebno je provoditi strogu kontrolu svih mjesta na natjecanju.

Nakon natjecanja konj mora biti sposoban za putovanje u skladu sa FEI pravilima. Sve mora biti prilagođeno tako da se konjima osigura dovoljna pažnja dok se natječu, te da ih se tretira humano iako im završi karijera. Veterinarska struka mora uvijek biti dostupna i na natjecanjima. Ako se konj povrijedi ili iscrpi tijekom natjecanja, natjecatelj je dužan prekinuti natjecanje i osigurati konju veterinarski pregled.

Na natjecanjima su dozvoljene i posebne terapije. Kada god je to potrebno, konja treba prevesti do najbližeg centra za tretman na procjenu i daljnju terapiju. Povrijeđeni konji moraju dobiti puni tretman prije prijevoza. Ozljede zadobivene u natjecanju treba nadzirati. Uvjeti terena, učestalost natjecanja i bilo koji drugi čimbenici rizika trebaju biti pažljivo ispitani kako bi se pronašli načini za minimalne ozljede. Ako su ozljede preozbiljne, konja treba eutanazirati veterinar što prije i što humanije sa ciljem smanjivanja patnje. FEI posebno potiče sve koji su uključeni u sport da na području svojih specijalnosti postignu najvišu razinu obrazovanja. U konjičkom sportu tu spadaju suci, natjecatelji i gledatelji. Njihova odgovornost leži u poštenom provođenju pravila, ponašanju konja te o poštivanju zakona o dobrobiti životinja. Nacionalni savez trebao bi uspostaviti adekvatne kontrole kako bi sve osobe i tijela koja su pod njihovim nadzorom poštovala dobrobit konja. Nacionalna i međunarodna pravila i propisi u sportu vezani za zdravlje i dobrobit konja moraju se poštivati, ne samo u nacionalnim i međunarodnim događanjima, nego i na treningu. Pravila natjecanja se kontinuirano mijenjaju kako bi se osigurala takva dobrobit.

OPREMA I KOČIJE U ZAPREŽNOM SPORTU PREMA FEI PRAVILNIKU

Oprema koja se koristi u natjecanju i treningu treba se primjenjivati u skladu s pravilima FEI-a, ne manipulirana, prilagođena svakom pojedinom konju, mora biti u ispravnom stanju (FEI, 2012a, članak 901). Uzde, zaštita za glavu, ham treba se: pravilno prilagoditi i postaviti da ne pritišću, niti ne stvaraju žuljeve. Oprema ne smije dovesti do ozljeda, patnji, zastrašivanja konja, bol ili trajnije posljedice.

Ekonomski aspekti nikada se ne smiju stavljati ispred dobrobiti konja, bilo da je riječ o nerazmišljanju, zbog pretjerane želje za pobjedom, pritiska ekipe ili iz ekonomskog razloga, do narušavanja dobrobiti konja ne smije doći. Nasilje nad konjima je u bilo kojem slučaju nedopustivo. U nadležnosti odgovornih osoba leži da se natjecanje odvija sportski i fer, te uvijek treba imati na umu sportski partner konj.

Pod okrutnošću se smatra pretjerano forsiranje izmorenih konja, pretjerano korištenje biča, neprihvatljivo ozbiljna ili teža povreda ili slomljena ili oštećena žvala; oštećenje kočije koje može uzrokovati povredu konja; ili bilo koja druga radnja, koja je prema mišljenju Sudačkog vijeća jasan čin okrutnosti (FEI, 2012a, članak 927.1).

Orma može biti neprilagođena ukoliko je loše izvedbe, neodgovarajuća, prepravljena ili manipulirana te da na bilo koji način izaziva bol i nelagodu kod konja (FEI, 2012a, članak 901). Ukoliko je ovratnik premali ili preveliki otežava disanje konja. Lanci umjesto odgovarajućih štrangi, može dovesti do težih ozljeda stražnjih nogu, te do težeg oslobađanja konja u slučaju nesreće. Orme i kočije ne smiju sprečavati slobodne kretanje konja. Udaljenost između konja i kočija u zaprezi ne smije biti manja od 50 cm, da ne ometa kretanje konja. Dužina rude u zaprezi za konje doseže do sredine dužine vrata kada je konj upregnut, osim ako se koriste "rakunice" (kod jednoprega). Rudni remeni (spust) moraju biti dovoljne duljine kako bi se omogućilo slobodno kretanje konja. Minimalna širina "rakunica" je 45 cm, te ne smije biti iza bilo kojeg dijela ramena konja. Nakon postavljanja žvale konja obvezatna je kontrola žvale, koju provodi sudac prije, nakon i po završetku natjecanja. Uzda treba odgovarati konju i biti dobro zakopčana, ne smije se koristiti sa remenom koji bi sprječavao nesmetano disanje (prekonosni remen, dodaci ili slični dijelovi opreme). Minimalna debljina ulara (i povoca) iznosi 14 mm, kod ponija 12 mm, a haflingera 14 mm. Neprihvatljiva grubost, neodgovarajuća, potrgana ili oštećena žvala, rane u ustima, kronične ozljede usne šupljine u maratonu, premala žvala je znak okrutnosti te dovodi do diskvalifikacije. Oštru

žvalu s djelovanjem poluge treba koristiti samo vozač sa iskustvom, a konji sa ozljedom živca (neuroktomia) ne smiju sudjelovati na natjecanjima, jer može dovesti do bolova, patnji i poremećaja cijelog organizma konja. U slučaju davanja lokalnog anestetika konj ne osjeća bol, koju bi osjećao pri prevelikom naporu (radu). Konj nema osjećaj "opipa", nikakav osjećaj, nesiguran korak. Ponižavajuće za životinju je također rezanje osjetnih dlačica (gubici i nozdrvama) i dlaka po ušima. U zaprežnom sportu je nedozvoljeno korištenje uzde bez žvala (zasjecajuće, "hakamore").

Naočnjaci i prateća oprema na glavi konju ne smije ometati vid, biti tako blizu očima, da ih iritira. Rep konja ne smije biti vezan ni za kočiju, štrange, zategu (vagir) kako nebi došlo do bola kod konja. Jezik ni na koji način ne smije biti vezan. Trake za jezik nisu dozvoljene ni u jednom FEI natjecanju. Kontrole nogu obavezne su prije, nakon i po završetku utakmice. Uporaba biča ili sličnog pomagala smije se koristiti u svrhu školovanja, treninga, korištenja ili natjecanja, a nikada izvan toga ili bilo kakva druga zlouporaba. Pretjerano korištenja biča nije dozvoljeno (kod preumornih konja). Upotreba biča u svrhu kažnjavanja konja po glavi i genitalijama je zabranjena prema Zakonu o zaštiti životinja. Svaki konj je individualan u kretnjama, pa se i noge u jednoj zaprezi zaštićuju za svakog konja pojedinačno.

Manipuliran bič sa žicom osim što narušava dobrobit konja, također je i kriminalno djelo i krši FEI pravilnik. Preuska bandaža na nogama konja zaustavlja dotok krvi. Manipulacije zaštite za noge (npr. „zabandažirati čep od piva“) što izaziva poželjno više podizanje nogu u vis, izaziva bol kod konja. Mokra bandaža se skuplja te također narušava dobrobit konja. Svaki puta kada konj prekorači rudu, štrangu ili kada konj padne na tlo - odgovornost je natjecatelja da odmah stane i suvozač mora sići s kočije i to popraviti. Također mora zaustaviti kočiju i popraviti dijelove opreme kada to traže suci ili kontrolori na preprekama. Nepravilno postavljena oprema može dovesti do ozljeda konja. Odbijanje stajanja i popravljjanja situacije prije napuštanja prepreke natjecatelju donosi eliminaciju iz utakmice (FEI, 2012a, članak 945.7.1). Kaznene bodove dodjeljuju suci za prekoračenje vremena, usmeno upozorenje i žuti karton upozorenja. Naknadni prekršaj na istom natjecanju dovodi do drugog žutog kartona i diskvalifikacije.

Ozbiljni slučajevi diskvalifikacija i više sankcije su kombinacija sa žutim kartonom i upućivanje na apel (željezna žica + pretjerana uporaba biča + krvave rane), namjerno kriminalno djelo, nedozvoljena sredstva pomoći i manipulacija. Uporaba sredstava pomoći konja kod školovanja, treninga i korištenja, bez ikakvog posebnog razloga ako nanose bol, izazivaju patnju i štetu. Prvi veterinarski pregled na svim natjecanjima se obavlja prije početka A natjecanja (dresurne vožnje). Drugi pregled mora se održati na cilju D dionice, u B

natjecanju (maratonskoj vožnji) i na svim natjecanjima. Spremnost konja se mora odrediti kliničkim promatranjem koje uključuje: mjerenje srčanog ritma, ritma disanja i temperature. Eliminirani moraju biti šepavi, ozlijeđeni i vidljivo iscrpljeni konji. Posljednji pregled je prije C natjecanja (vožnja preciznosti između čunjeva) i obavezan je na svim natjecanjima. Neprikazivanje na posljednjem pregledu donosi diskvalifikaciju u C natjecanju. Za kršenje bilo kojeg od ovih pravila sudačko vijeće mora dati usmeno upozorenje ili žuti karton. Ponavljanje prekršaja na istom natjecanju povlači za sobom drugi žuti karton koji dovode do diskvalifikacije.

PRIMJENA FEI PRAVILNIKA U HRVATSKOJ

Tradicionalan odnos vozača iz država koje ne pripadaju konjičkim velesilama je još uvijek na niskoj razini, posebice vezano za pravila o dobrobiti konja. Vrlo mali broj vozača dvoprega iz Hrvatske nastupa na međunarodnoj sceni, a ostali vozači nisu dovoljno educirani jer je pojam dobrobiti konja inače relativno i nov u konjičkom svijetu. S obzirom da FEI posebno potiče sve koji su uključeni u konjički sport da na području svojih specijalnosti postignu najvišu razinu obrazovanja u području stručnosti važnih za njegu i upravljanje natjecateljskim konjima, u okviru znanstvenog projekta provedena je edukacija sudaca na međunarodnoj razini, a stečena znanja se prenose i ostalim sudionicima zaprežnog sporta u Hrvatskoj prezentacijom na organiziranim seminarima, s posebnim naglaskom na dobrobit konja. FEI pravila organiziranja i provedbi kombiniranih utakmica (HKS, 2010.) se u Hrvatskoj nastoje maksimalno provoditi, ali će ipak biti potrebno vrijeme kako bi i pravila o dobrobiti konja svi vozači dvoprega prihvatili u potpunosti.

ZAKLJUČAK

Kodeks ponašanja Fédération Equestre Internationale (FEI-a) vezan za dobrobit konja zahtijeva prihvaćanje brige o konjima koja mora biti ispred ostvarivanja ekonomske dobiti i svih zahtijeva uzgajivača, trenera, vozača, vlasnika, organizatora i sponzora. Prema pravilima FEI-a moraju se ponašati suci, natjecatelji ali i gledatelji, jer njihova odgovornost leži u poštenoj utakmici, ponašanju konja te o poštivanju zakona o dobrobiti konja. U Hrvatskoj se prema FEI pravilima organiziraju kombinirane utakmice u vožnji dvoprega (dresura, maraton, vožnja između čunjeva). Međutim, odnos pojedinih vozača prema konjima još uvijek nije na zadovoljavajućoj razini, pa su zbog toga provedene edukacije za suce, vozače i sve

zaljubljenike u zaprežni sport sudaca prezentacijom na organiziranim seminarima i tijekom samih natjecanja u Hrvatskoj. Za potpuno prihvaćanje FEI pravila vezano za dobrobit konja na natjecanjima u Hrvatskoj će ipak biti potrebno još vremena, kako bi svi vozači dvoprega shvatili da je dobrobit njihovih konja važnija od ostvarivanja plasmana u utakmici, a samim time i osvajanja novčane nagrade.